ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ JEAN MISCHO

της 25ης Νοεμβρίου 1999 *

1. Η τεράστια ανάπτυξη των επιστημονικών γνώσεων και της εφαρμοσμένης έρευνας κατά τις τελευταίες δεκαετίες κατέστησε δυνατή τη δημιουργία γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών (στο εξής: ΓΤΟ). Κατανοώντας τη σημασία που οι οργανισμοί αυτοί μπορούσαν να έχουν για τον γεωργικό τομέα, διάφοροι βιομηχανικοί όμιλοι απέκτησαν τον εξοπλισμό για την παραγωγή τους σε μεγάλη κλίμακα, ούτως ώστε να δημιουργήσουν προς όφελός τους νέες και πολλά υποσχόμενες αγορές.

2. Η μετάβαση όμως από το εργαστήριο στην αγορά προϊόντων που είναι αποτέλεσμα επεμβάσεων επί ζώντων οργανισμών δημιούργησε πολλά και εύλογα ερωτηματικά, τα οποία έδωσαν τροφή σε μια συζήτηση, για να μην πω σε αντιπαραθέσεις, μεταξύ εκείνων που προτάσσουν τα πλεονεκτήματα, μεταξύ άλλων την αύξηση της παραγωγικότητας, που μπορούν να αναμένονται από τη χρήση ΓΤΟ σε μεγάλη κλίμακα και εκείνων που φοβούνται ότι η χρήση αυτή θα οδηγήσει σε δυσάρεστες περιπέτειες τον μαθητευόμενο μάγο υπογραμμίζοντας τους κινδύνους που συνεπάγεται η εξάπλωση και η καθημερινή χρήση των ΓΤΟ. Αδυνατώντας να επιλύσει το πρόβλημα αυτό, επ' αφορμή του οποίου όλοι οι επιστήμονες διχάστηκαν, η πολιτική εξουσία, τόσο σε εθνικό όσο και σε κοινοτικό επίπεδο, επενέβη για να καθορίσει το νομοθετικό πλαίσιο, ήτοι τους κανόνες που θα διέπουν τη χρήση και τη διάθεση στο εμπόριο των ΓΤΟ.

3. Στην περίπτωση που οι διοικητικές αρχές, τις οποίες ο νομοθέτης έχει επιφορτίσει με τη χορήγηση κατά περίπτωση των αδειών για τη διάθεση στην αγορά των ΓΤΟ, εγκρίνουν την αίτηση που τους έχει υποβληθεί, εκείνοι τους οποίους η έκδοση των κανόνων αυτών δεν έχει καθησυχάσει τελείως διατηρούν τη δυνατότητα να προσφύγουν δικαστικώς υποστηρίζοντας ότι οι προϋποθέσεις και η διαδικασία που καθορίζει ο νομοθέτης δεν τηρήθηκαν.

4. Οι αιτήσεις για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως που μας υπέβαλε το Conseil d'Etat (Γαλλία) εμπίπτουν σ' αυτό το είδος διαφορών. Συγκεκριμένα, πρόκειται για πέντε αιτήσεις ακυρώσεως, που άσκησαν μεταξύ άλλων η οργάνωση Greenpeace France (στο εξής: Greenpeace), η Confédération paysanne et de l'association Ecoropa France (στο εξής: Ecoropa), ενώπιον του δικαστηρίου αυτού με τις οποίες ζήτησαν την ακύρωση της αποφάσεως της 5ης Φεβρουαρίου 1998 του Υπουργού Γεωργίας και Αλιείας περί τροποποιήσεως του επίσημου

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γαλλική.

καταλόγου ειδών και ποικιλιών καλλιεργουμένων φυτών στη Γαλλία, λόγω του ότι στον κατάλογο αυτό περιλαμβανόταν ένα γενετικώς τροποποιημένο είδος αραβοσίτου που έχει παραχθεί από την Ciba-Geigy Ltd, νυν Novartis Seeds SA (στο εξής: Novartis).

5. Προς στήριξη των αιτήσεών τους ακυρώσεως, οι αιτούντες προβάλλουν μεταξύ άλλων κατ' ένσταση ότι είναι παράνομη η από 4 Φεβρουαρίου 1997 απόφαση του ίδιου υπουργού περί εγκρίσεως διαθέσεως στην αγορά γενετικώς τροποποιημένων σειρών αραβοσίτου, προστατευομένων έναντι της πυραλίδος και με αυξημένη ανοχή έναντι των ζιζανιοκτόνων της οικογενείας του γλυφοσινικού αμμωνίου, ήτοι του ιδίου προϊόντος.

6. Η τελευταία αυτή απόφαση αποτελούσε συνέχεια της αποφάσεως 97/98/ΕΚ της Επιτροπής, της 23ης Ιανουαρίου 1997, για τη διάθεση στην αγορά γενετικώς τροποποιημένου αραβοσίτου (Zea mays L.), που έχει υποστεί συνδυασμένη τροποποίηση, η οποία τον εφοδιάζει με τις εντομοκτόνες ιδιότητες που προσδίδονται από το γονίδιο κωδικοποίησης της ενδοτοξίνης Bt και με αυξημένη ανοχή του ζιζανιοκτόνου γλυφοσινικού αμμωνίου [1]. Η απόφαση αυτή της Επιτροπής εκδόθηκε δυνάμει της οδηγίας 90/220/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 1990, για τη σκόπιμη ελευθέρωση γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον [2].

1 — ΕΕ L 31, σ. 69.
2 — ΕΕ L 117, σ. 15.

7. Μαζί με την αίτηση ακυρώσεως, ορισμένοι αιτούντες συνυπέβαλαν αίτηση αναστολής εκτελέσεως. Το Conseil d'État δέχτηκε την αίτηση αναστολής με απόφαση της 25ης Σεπτεμβρίου 1998, κρίνοντας ότι: «οι προαναφερθείσες οργανώσεις υποστηρίζουν ότι η προσβαλλόμενη απόφαση ελήφθη κατόπιν παράτυπης διαδικασίας και ιδίως ότι η γνώμη της Επιτροπής ως προς τη μελέτη της διαδόσεως των προϊόντων που προέρχονται από βιομοριακή μηχανική διατυπώθηκε βάσει ελλιπούς φακέλου, καθόσον ο φάκελος αυτός δεν περιελάμβανε στοιχεία που να επιτρέπουν την εκτίμηση των επιπτώσεων στη δημόσια υγεία του γονιδίου αντιστάσεως στην αμπισιλίνη που περιέχεται στις ποικιλίες γενετικώς τροποποιημένου αραβοσίτου που έχουν αποτελέσει το αντικείμενο της αιτήσεως χορηγήσεως αδείας, ότι επικαλούνται την αρχή της προλήψεως (...) ότι αυτός ο λόγος ακυρώσεως παρίσταται, στο στάδιο της αναστολής εκτελέσεως, ως σοβαρός και δυνάμενος να δικαιολογήσει την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως, ότι λαμβανομένης υπόψη εξάλλου της φύσεως των συνεπειών που ενδέχεται να έχει η εκτέλεση της αποφάσεως, πρέπει στην προκειμένη υπόθεση να γίνουν δεκτά τα αιτήματα της αιτούσας ενώσεως με τα οποία ζητείται η αναστολή εκτελέσεως της αποφάσεως αυτής».

8. Όταν προχώρησε στην εξέταση της ουσίας των αιτήσεων ακυρώσεως, το Conseil d'État βρέθηκε αντιμέτωπο με μια δυσκολία σχετικά με το ότι η υπουργική απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 1997, στη φερόμενη παρανομία της οποίας στηρίζεται μεγάλο μέρος της επιχειρηματολογίας των αιτούντων, εκδόθηκε κατά το πέρας μιας εξαιρετικά περίπλοκης διαδικασίας που περιλαμβάνει διαδοχικώς φάσεις σε εθνικό και κοινοτικό επίπεδο.

Το ισχύον κοινοτικό δίκαιο

9. Συγκεκριμένα, η οδηγία 90/220 προβλέπει:

«Άρθρο 11

1. Προτού ένας ΓΤΟ ή ένας συνδυασμός ΓΤΟ διατεθούν στην αγορά ως προϊόν ή ως συστατικό προϊόντος, ο κατασκευαστής ή ο εισαγωγέας στην Κοινότητα προβαίνει σε γνωστοποίηση προς την αρμόδια αρχή του κράτους μέλους στην αγορά του οποίου το προϊόν αυτό πρόκειται να διατεθεί για πρώτη φορά. Η γνωστοποίηση αυτή περιλαμβάνει:

(...)

Άρθρο 12

1. Μετά την παραλαβή και τη βεβαίωση παραλαβής της γνωστοποίησης που αναφέρεται στο άρθρο 11, η αρμόδια αρχή εξετάζει κατά πόσον η γνωστοποίηση αυτή συμβιβάζεται με την παρούσα οδηγία, δίδοντας ιδιαίτερη προσοχή στην αξιολόγηση του περιβαλλοντικού κινδύνου και τα συνιστώμενα μέτρα προστασίας που αφορούν την ασφαλή χρήση του προϊόντος.

2. Το αργότερο εντός 90 ημερών από την παραλαβή της γνωστοποίησης, η αρμόδια αρχή:

α) είτε διαβιβάζει τον φάκελο στην Επιτροπή με θετική γνώμη,

β) είτε πληροφορεί τον χρήστη ότι η προτεινόμενη διάθεση προϊόντος δεν πληροί τους όρους της οδηγίας και κατά συνέπεια απορρίπτεται.

3. Στην περίπτωση που αναφέρεται στην παράγραφο 2, στοιχείο α', ο φάκελος που διαβιβάζεται στην Επιτροπή περιλαμβάνει σύνοψη της γνωστοποίησης μαζί με δήλωση για τις προϋποθέσεις από τις οποίες η αρμόδια αρχή σκοπεύει να εξαρτήσει την συγκατάθεσή της για τη διάθεση του προϊόντος στην αγορά.

(...)

Άρθρο 13

1. Μόλις παραλάβει τον φάκελο που αναφέρεται στο άρθρο 12 παράγραφος 3, η Επιτροπή τον διαβιβάζει αμέσως στις αρμόδιες αρχές όλων των κρατών μελών μαζί με

κάθε άλλη πληροφορία που έχει συλλέξει σύμφωνα με την παρούσα οδηγία και ανακοινώνει την ημερομηνία διανομής στην αρμόδια αρχή η οποία είναι αρμόδια για τη διαβίβαση του εγγράφου.

2. Ελλείψει οιασδήποτε αρνητικής αντίδρασης από άλλο κράτος μέλος εντός 60 ημερών από την ημερομηνία διαβιβάσεως που αναφέρεται στην παράγραφο 1, η αρμόδια αρχή δίνει εγγράφως τη συγκατάθεσή της στην γνωστοποίηση ώστε το προϊόν να μπορεί να διατεθεί στην αγορά και ενημερώνει σχετικά τα άλλα κράτη μέλη και την Επιτροπή.

3. Σε περίπτωση που η αρμόδια αρχή άλλου κράτους μέλους προβάλει αντιρρήσεις — για τις οποίες πρέπει να αναφέρονται οι λόγοι — και αν οι αρμόδιες αρχές δεν καταλήξουν σε συμφωνία μέσα στην περίοδο που αναφέρεται στην παράγραφο 2, η Επιτροπή αποφασίζει σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 21.

4. Αν η Επιτροπή λάβει ευνοϊκή απόφαση, η αρμόδια αρχή που παρέλαβε την αρχική γνωστοποίηση δίνει εγγράφως την συγκατάθεσή της στην γνωστοποίηση ώστε το προϊόν να μπορεί να διατεθεί στην αγορά και ενημερώνει σχετικά τα άλλα κράτη μέλη και την Επιτροπή.

5. Από τη στιγμή που δίνεται έγγραφη συγκατάθεση για ένα προϊόν, το προϊόν αυτό μπορεί να χρησιμοποιείται σ' όλη την Κοινότητα χωρίς άλλη γνωστοποίηση, εφόσον τηρούνται αυστηρά όλοι οι συγκεκριμένοι όροι χρήσης και γίνεται σεβαστό το περιβάλλον ή/και οι γεωγραφικές περιοχές που ορίζονται σ' αυτούς τους όρους.

6. Τα κράτη μέλη λαμβάνουν όλα τα μέτρα που είναι αναγκαία για να εξασφαλίζεται ότι οι χρήστες τηρούν τους όρους χρήσης που καθορίζονται στην έγγραφη συγκατάθεση.»

10. Είναι επομένως σαφές ότι, μεταξύ της εξετάσεως της γνωστοποιήσεως στην οποία προβαίνει το κράτος μέλος που την παρέλαβε, εξέταση η οποία, κατά τους ισχυρισμούς των αιτούντων, δεν πραγματοποιήθηκε ορθώς εν προκειμένω, και της συγκαταθέσεως, που δόθηκε εν προκειμένω με την υπουργική απόφαση της 4ης Φεβρουαρίου 1997, παρεμβάλλεται μια κοινοτική φάση στο πλαίσιο της οποίας παρεμβαίνουν τα λοιπά κράτη μέλη, η Επιτροπή και ενδεχομένως το Συμβούλιο και η οποία εν προκειμένω ολοκληρώθηκε με την απόφαση 97/98, η οποία ορίζει στο άρθρο της 1, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, ότι:

«Με την επιφύλαξη της λοιπής κοινοτικής νομοθεσίας και υπό τους όρους που αναφέρονται στις παραγράφους 2 και 3, οι αρχές της Γαλλίας συγκατατίθενται στη διάθεση στην αγορά του ακόλουθου προϊόντος, το οποίο γνωστοποιήθηκε από τη Ciba-Geigy Limited (αριθ. αναφ. C/F/94/11-03) βάσει του άρθρου 13 της οδηγίας 90/220/ΕΟΚ.»

Τα προδικαστικά ερωτήματα

11. Είναι προφανές, όπως διαπιστώνει το Conseil d'État, ότι η απάντηση στον λόγο ακυρώσεως που προβάλλουν οι αιτούντες κατά της νομιμότητας της υπουργικής αποφάσεως της 5ης Φεβρουαρίου 1998 εξαρτάται από το περιθώριο των κινήσεων που διέθετε ο συντάκτης της. Προκειμένου να διευκρινιστεί το σημείο αυτό, το Conseil d'État μας θέτει τα ακόλουθα δύο προδικαστικά ερωτήματα:

«1) Πρέπει οι προπαρατεθείσες διατάξεις της οδηγίας 90/220/ΕΟΚ του Συμβουλίου να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι, εάν, ύστερα από τη διαβίβαση στην Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων αιτήσεως διαθέσεως στην αγορά ενός γενετικώς τροποποιημένου οργανισμού, κανένα κράτος μέλος δεν έχει διατυπώσει αντιρρήσεις όπως προβλέπεται από την παράγραφο 2 του άρθρου 13 της οδηγίας 90/220, ή εάν η Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων έλαβε "ευνοϊκή απόφαση" κατ' εφαρμογήν της παραγράφου 4 του άρθρου αυτού, υποχρεούται η αρμόδια αρχή που διαβίβασε την αίτηση, με ευνοϊκή γνώμη, στην Επιτροπή να δώσει την "έγγραφη συγκατάθεσή" της επιτρέποντας τη διάθεση στην αγορά του προϊόντος ή διατηρεί η αρχή αυτή εξουσία εκτιμήσεως η οποία της επιτρέπει να μη δώσει τέτοια συγκατάθεση;

2) Πρέπει η απόφαση της 23ης Ιανουαρίου 1997 της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, σύμφωνα με την οποία "οι γαλλικές αρχές επιτρέπουν τη διάθεση στην αγορά του προϊόντος (...) που έχει γνωστοποιηθεί από τη Ciba-Geigy Limited", να ερμηνευθεί ως υποχρεώνουσα τη Γαλλική Κυβέρνηση να παράσχει την "έγγραφη συγκατάθεσή" της;»

12. Μολονότι το πρώτο ερώτημα δεν χρήζει ιδιαιτέρων παρατηρήσεων, δεν ισχύει το ίδιο και για το δεύτερο. Εκ πρώτης όψεως, το ερώτημα αυτό θα μπορούσε πράγματι να θεωρηθεί ότι περιττεύει σε σχέση με το πρώτο, αφού επαναλαμβάνει, όσον αφορά την απόφαση 97/98, την ίδια ερώτηση που θέτει, με γενικούς όρους και σε επίπεδο αρχών, το πρώτο ερώτημα, γεγονός που οδήγησε την Επιτροπή να προτείνει μια ενιαία απάντηση στα δύο ερωτήματα.

13. Φρονώ ωστόσο ότι το Conseil d'État θέτει στο Δικαστήριο στην πραγματικότητα δύο χωριστά ερωτήματα:

— το πρώτο αφορά το αν οι εθνικές αρχές διαθέτουν περιθώριο εκτιμήσεως, άπαξ εκδόθηκε η «ευνοϊκή απόφαση της Επιτροπής» κατά την έννοια του άρθρου 13, παράγραφος 4, της οδηγίας 90/220·

— το δεύτερο αφορά το εάν, λαμβανομένης υπόψη της διατυπώσεώς της — «οι γαλλικές αρχές επιτρέπουν τη διάθεση στην αγορά του προϊόντος (...)» —, και παρά την ενδεχόμενη ύπαρξη παρατυπιών που θα μπορούσαν να διαπιστωθούν κατά την εξέταση της γνωστοποιήσεως από τις εθνικές αρχές, η απόφαση 97/98 υποχρεώνει τις γαλλικές αρχές να δώσουν την έγγραφη συγκατάθεσή τους. Άλλως ειπείν, το

Conseil d'État ζητεί να μάθει αν, στην περίπτωση που η απάντηση στο πρώτο ερώτημα είναι καταφατική, ορισμένες ιδιαίτερες περιστάσεις, και πιο συγκεκριμένα οι περιστάσεις που τέθηκαν στην κρίση του, μπορούν να παράσχουν στις εθνικές αρχές την εξουσία να αρνηθούν τη συγκατάθεσή τους, εξουσία την οποία κατ' αρχήν, όπως διαπιστώθηκε στο πλαίσιο του προηγούμενου ερωτήματος, οι αρχές αυτές δεν διαθέτουν.

14. Πρόκειται επομένως πράγματι για δύο χωριστά, αν και συνδεόμενα μεταξύ τους, ερωτήματα που μας θέτει το Conseil d'État, χωρίς όμως να θέτει άλλα πέραν αυτών.

Η έκταση της δικαιοδοτικής εξουσίας του Δικαστηρίου

15. Κατά την άποψή μου, πράγματι δεν τίθεται ζήτημα για το Δικαστήριο να αποφανθεί επί του κύρους της αποφάσεως της Επιτροπής, και ακόμη λιγότερο επί του κύρους του άρθρου 13, παράγραφος 4, της οδηγίας 90/220, όπως του το ζήτησε η Ecoropa. Βεβαίως, είναι δυνατό να επισημανθούν περιπτώσεις στις οποίες το Δικαστήριο, μολονότι κλήθηκε να αποφανθεί επί ερμηνευτικού ζητήματος, έκρινε ότι έπρεπε να προβεί επίσης σε εκτίμηση σχετικά με το ζήτημα του κύρους, προκειμένου να δώσει μια χρήσιμη απάντηση στο εθνικό δικαστήριο που του υπέβαλε το προδικαστικό ερώτημα.

16. Εντούτοις, οι περιπτώσεις αυτές είναι σπάνιες και συνδέονται με περιστάσεις εξαιρετικές, διότι, κατά πάγια νομολογία [3], στον εθνικό δικαστή, ο οποίος γνωρίζει σε βάθος όλες τις πτυχές της διαφοράς, εναπόκειται να προσδιορίσει τα σημεία επί των οποίων επιθυμεί να λάβει διασαφηνίσεις πριν από την έκδοση της αποφάσεώς του, το δε Δικαστήριο πρέπει να περιορίζεται στο πλαίσιο της συνεργασίας μεταξύ δικαστηρίων που καθιερώνει το άρθρο 177 ΕΚ (νυν άρθρο 234 ΕΚ), στο να παράσχει τη συνδρομή που του ζητείται.

17. Εν προκειμένω όμως, δεν χωρεί αμφιβολία ότι το Conseil d'État ουδόλως αναμένει από το Δικαστήριο να αποφανθεί επί του κύρους κοινοτικών πράξεων των οποίων ζητεί την ερμηνεία. Αφενός, πράγματι, η διατύπωση των τεθέντων ερωτημάτων δεν δίδει καμία λαβή προς την κατεύθυνση αυτή και, αφετέρου, ο νομικός σύμβουλος του κράτους επικαλέστηκε με τις προτάσεις του τη δυνατότητα να υποβληθούν στο Δικαστήριο ερωτήματα σχετικά με την εκτίμηση του κύρους, οπότε πρέπει να θεωρηθεί ότι το Conseil d'État εξέτασε τη δυνατότητα αυτή, αλλά την απέρριψε.

18. Ομοίως, κατά την άποψή μου, δεν πρέπει ο έλεγχος του Δικαστηρίου να επεκταθεί στις κοινοτικές διατάξεις σχετικά με τη διάθεση στο εμπόριο σπόρων. Βεβαίως, η προσβαλλόμενη ενώπιον του Conseil d'État υπουργική απόφαση αναφέρεται στην εγγραφή γενετικώς τροποποιημένου αραβοσίτου της Novartis στον επίσημο κατάλογο ειδών και

3 — Βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις της 3ης Οκτωβρίου 1985, 311/84, CBEM (Συλλογή 1985, σ. 3261, σκέψεις 9 και 10), και της 18ης Οκτωβρίου 1990, C-297/88 και C-197/89, Dzodzi (Συλλογή 1990, σ. I-3763, σκέψεις 31 έως 34).

ποικιλιών καλλιεργουμένων φυτών στη Γαλλία, κατά την άποψη όμως του Conseil d'État, τα ζητήματα ερμηνείας του κοινοτικού δικαίου τίθενται στο επίπεδο της προηγούμενης υπουργικής αποφάσεως, που επιτρέπει τη διάθεση στην αγορά του εν λόγω αραβοσίτου, και δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο να διαφωνήσει με την άποψη αυτή.

19. Πάντοτε δυνάμει των κανόνων που διέπουν την κατανομή αρμοδιοτήτων μεταξύ του εθνικού δικαστηρίου και του Δικαστηρίου, στην οποία προβαίνει το άρθρο 177 της Συνθήκης, το Δικαστήριο δεν έχει δικαίωμα να εξετάσει τις συνθήκες υπό τις οποίες διεξήχθη η εθνική διαδικασία εξετάσεως της γνωστοποιήσεως της Novartis που κατέληξε στο να διαβιβαστεί ο φάκελος, με θετική γνώμη, στην Επιτροπή.

20. Η εκτίμηση του νομοτύπου της διαδικασίας αυτής εμπίπτει στην αποκλειστική δικαιοδοσία του εθνικού δικαστηρίου και, στο πλαίσιο της εξετάσεως του δεύτερου ερωτήματος, πρέπει να εκλάβουμε την ύπαρξη μιας τέτοιας παρατυπίας ως απλή υπόθεση εργασίας, αφού το Conseil d'État, μολονότι έκρινε πιθανή την ύπαρξη μιας τέτοιας παρατυπίας όταν αποφάσισε να διατάξει την αναστολή εκτελέσεως, ουδόλως τη θεώρησε δεδομένη.

21. Πριν από την εξέταση του πρώτου ερωτήματος, επιθυμώ να κάνω μια τελευταία παρατήρηση.

22. Αφότου το Conseil d'État επιλήφθηκε της διαφοράς επ' αφορμή της οποίας κινήθηκε η διαδικασία της υποβολής προδικαστικού ερωτήματος, οι πολιτικές αρχές, υποκείμενες σε έντονες πιέσεις, αποφάσισαν να καταστήσουν αυστηρότερη τη ρύθμιση προκειμένου η παροχή αδειών για τη διάθεση στο εμπόριο των ΓΤΟ να περιβληθεί με περισσότερες εγγυήσεις, ενώ, στο κοινοτικό επίπεδο, πριν από μερικούς μήνες επιβλήθηκε δικαιοστάσιο. Όπως τούτο τονίζεται στις παρατηρήσεις που κατατέθηκαν, η Επιτροπή αποφάσισε, ως φαίνεται, να μην κινήσει, τουλάχιστον προσωρινώς, τη διαδικασία του άρθρου 169 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 226 ΕΚ) κατά των δύο κρατών μελών τα οποία, παρά τα όσα προβλέπει το άρθρο 13, παράγραφος 5, της οδηγίας 90/220, απαγόρευσαν στην επικράτειά τους τη διάθεση στο εμπόριο του αραβοσίτου της Novartis για το οποίο δόθηκε η συγκατάθεση των γαλλικών αρχών κατά το άρθρο 13, παράγραφος 4, για το οποίο ερωτά ακριβώς το Conseil d'État.

23. Τα ανωτέρω συνιστούν γεγονότα τα οποία θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει ότι θα ήταν ανεπίτρεπτο να μη ληφθούν υπόψη από το Δικαστήριο.

24. Εντούτοις, αυτό πρέπει να συμβαίνει κατά την άποψή μου, διότι το Δικαστήριο εν προκειμένω δεν καλείται — δεν είναι αυτός ο ρόλος του — να επιλύσει ένα ζήτημα που απασχολεί την κοινή γνώμη ή τουλάχιστον που αποτελεί αντικείμενο πολιτικής συζητήσεως. Καθήκον του Δικαστηρίου είναι μόνο να απαντά στα ερωτήματα σχετικά με την ερμηνεία ορισμένων πράξεων του κοινοτικού δικαίου που ισχύουν κατά τον χρόνο κατά τον οποίο ανέκυψε η διαφορά επί της οποίας πρέπει να αποφανθεί ο εθνικός δικαστής που υποβάλλει το ερώτημα. Εν

πάση περιπτώσει, αυτή την αυστηρή γραμμή προτίθεμαι να ακολουθήσω κατά την εξέταση των δύο ερωτημάτων που το Conseil d'État θέτει στο Δικαστήριο.

Επί του πρώτου ερωτήματος

25. Εξακολουθεί το κράτος μέλος, το οποίο έλαβε γνωστοποίηση σχετικά με τη διάθεση στην αγορά ενός ΓΤΟ και το οποίο διαβίβασε τον φάκελο, με ευνοϊκή γνώμη, στην Επιτροπή, να έχει περιθώριο εκτιμήσεως ώστε να αρνηθεί να δώσει τη συγκατάθεσή του, στην περίπτωση που κανένα άλλο κράτος μέλος δεν διατύπωσε αντιρρήσεις, ή στην περίπτωση που προβλήθηκαν ενδεχομένως αντιρρήσεις, ή, όπως στην περίπτωση που αντιμετωπίζει το Conseil d'État, η Επιτροπή, κληθείσα να παρέμβει ελλείψει συμφωνίας μεταξύ των κρατών μελών, έλαβε η ίδια ευνοϊκή απόφαση;

Η διατύπωση του άρθρου 13

26. Από την ανάγνωση του κειμένου των παραγράφων 2 και 4 του άρθρου 13 της οδηγίας 90/220, τα οποία αμφότερα προβλέπουν ότι στην περίπτωση αυτή η αρμόδια αρχή «δίνει εγγράφως τη συγκατάθεσή της στη γνωστοποίηση ώστε το προϊόν να μπορεί να διατεθεί στην αγορά και ενημερώνει σχετικά τα άλλα κράτη μέλη και την Επιτροπή», η απάντηση στο ερώτημα αυτό δεν μπορεί να είναι παρά αρνητική.

27. Από τη χρήση, στο γαλλικό κείμενο της οδηγίας 90/220, της οριστικής ενεστώτα και από τη δομή της προτάσεως προκύπτει αναμφίλεκτα ότι βρισκόμαστε ενώπιον υποχρεώσεως του οικείου κράτους μέλους.

28. Η λήψη ευνοϊκής αποφάσεως από την Επιτροπή, για να παραμείνω στην παράγραφο 4 — οι ίδιες σκέψεις όμως ισχύουν και για την παράγραφο 2 —, δεν παρέχει στο κράτος μέλος την ευχέρεια, δεν του αναγνωρίζει τη δυνατότητα να δώσει τη συγκατάθεσή του, του επιβάλλει να τη δώσει.

29. Μια άλλη ερμηνεία θα ισοδυναμούσε με αναδιατύπωση της παραγράφου 4 υπό την έννοια ότι η «ευνοϊκή απόφαση της Επιτροπής» αποτελεί απλώς θετική γνώμη, που αφήνει στο κράτος μέλος την επιλογή μεταξύ του να δώσει τη συγκατάθεση και του να την αρνηθεί.

30. Αυτός ο μονοσήμαντος χαρακτήρας, από άποψη γραμματικής διατύπωσης και ύφους, της παραγράφου 4 δεν είναι σαφής στο γαλλικό κείμενο, είναι όμως σαφής σε άλλες γλωσσικές αποδόσεις, και ιδίως στο αγγλικό κείμενο που ορίζει ότι «the competent authority (...) shall give consent in writing».

31. Όπως υπόμνησε, πολύ εύστοχα, η Ιταλική Κυβέρνηση, ουδείς θα σκεπτόταν να

υποστηρίξει σοβαρά ότι, στην περίπτωση που η Επιτροπή ελάμβανε μια *δυσμενή απόφαση*, θα επρόκειτο μόνο για μια γνώμη που θα άφηνε το κράτος μέλος ελεύθερο να επιτρέψει, μολαταύτα, τη διάθεση στο εμπόριο του σχετικού ΓΤΟ.

32. Πάντως, στο πλαίσιο μιας και της αυτής διαδικασίας, η νομική φύση ή ο δεσμευτικός ή μη χαρακτήρας μιας αποφάσεως δεν μπορεί να εξαρτάται από το αρνητικό ή θετικό περιεχόμενό της.

33. Ως εκ τούτου, δεν μπορώ να συμφωνήσω με την άποψη της Ecoropa, κατά την οποία θα έπρεπε, εάν πρόθεση του νομοθέτη ήταν να υποχρεώσει πραγματικά το κράτος μέλος να δώσει τη συγκατάθεσή του, να χρησιμοποιήσει μια διατύπωση του τύπου «εφόσον η Επιτροπή λάβει ευνοϊκή απόφαση, η αρμόδια αρχή οφείλει να επιτρέψει τη διάθεση του προϊόντος στην αγορά».

34. Μπορώ το πολύ να δεχτώ ότι, αντί παραπομπής που κάνει το κείμενο της οδηγίας 90/220 στη συγκατάθεση που δίνει η αρμόδια αρχή, θα ήταν ίσως προτιμότερο να τονιστεί ότι η αρχή αυτή «δίνει την αιτηθείσα άδεια», τούτο όμως δεν μεταβάλλει τις συνέπειες που συνεπάγεται η χρήση της οριστικής ενεστώτα στη διατύπωση της παραγράφου 4.

35. Σ' αυτό το σημείο του συλλογισμού, θα μπορούσε κανείς να θεωρήσει ότι, αφού το κείμενο αυτό καθαυτό είναι απολύτως σαφές, δεν υπάρχει λόγος για περαιτέρω εξέταση, αφού ορισμένα στοιχεία άσχετα με την υπό εξέταση διάταξη, έστω και αν δίνουν λαβή για μια διαφορετική ερμηνεία, προσκρούουν πάντοτε στην αναπόδραστη πραγματικότητα των χρησιμοποιουμένων όρων.

36. Μολονότι θεωρώ ότι αυτή η προέχουσα σημασία που προσδίδεται στο κείμενο είναι απολύτως δικαιολογημένη και ότι υπάρχει μια ιεραρχία μεταξύ των διαφόρων ερμηνευτικών μεθόδων, δεν θα επιμείνω στο επιχείρημα αυτό και θα διερευνήσω συνεπώς, όπως άλλωστε μας καλούν οι παρατηρήσεις που κατέθεσαν οι διάφοροι παρεμβαίνοντες, αν το συμπέρασμα στο οποίο οδηγεί η απλή ανάγνωση του άρθρου 13, παράγραφος 4, ενισχύεται ή, αντιθέτως, αναιρείται όταν ληφθεί υπόψη το πλαίσιο εντός του οποίου εντάσσεται η διάταξη αυτή.

Η κοινοτικοποίηση της διαδικασίας περί παροχής εγκρίσεως για τη διάθεση στην αγορά

37. Κατ' αρχάς, θα επισημάνω ότι, στις αιτιολογικές σκέψεις της οδηγίας 90/220, προβλέπονται, όπως επισημαίνει η Novartis, τα απαιτούμενα για την καθιέρωση μιας κοινοτικής διαδικασίας περί παροχής εγκρίσεως για τη διάθεση στην αγορά προϊόντων που συνίστανται σε ΓΤΟ ή που τους περιέχουν.

38. Βεβαίως, υφίστανται κοινοτικές διαδικασίες για την παροχή εγκρίσεως, για τις οποίες δεν μπορεί να λεχθεί ότι καταλήγουν στην έκδοση υποχρεωτικής αποφάσεως υπό την έννοια ότι υποχρεώνουν άνευ ετέρου ένα κράτος μέλος να υιοθετήσει ορισμένη συμπεριφορά. Έτσι, οσάκις κράτος μέλος προτίθεται να θεσπίσει ενισχύσεις υπέρ ορισμένων επιχειρήσεων, είναι υποχρεωμένο, βάσει του άρθρου 93, παράγραφος 3, της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 88, παράγραφος 3, ΕΚ), να υποβληθεί στη διαδικασία που προβλέπει η παράγραφος 2 της διατάξεως αυτής.

39. Ωστόσο, έστω και αν υπάρξει θετική ανταπόκριση της Επιτροπής ή του Συμβουλίου, αυτό το κράτος μέλος δεν χάνει τη δυνατότητα να μην παράσχει τελικώς τις ενισχύσεις αυτές, αν για παράδειγμα περιέλθει σε αδυναμία να παράσχει τους οικονομικούς πόρους.

40. Ομοίως, η επιχείρηση που υπέβαλε αίτηση προκειμένου να μπορέσει να διαθέσει στην αγορά ένα ΓΤΟ και η οποία έλαβε, κατόπιν της κοινοτικής διαδικασίας, τη γραπτή συγκατάθεση του κράτους μέλους, δεν είναι ωστόσο υποχρεωμένη να διαθέσει πράγματι στην αγορά την ουσία αυτή (έστω και αν θα ήταν παράδοξο να μην το κάνει).

41. Αντιθέτως, το κράτος μέλος, άπαξ δέχθηκε να διαβιβάσει τη γνωστοποίηση στην Επιτροπή και έγινε αποδέκτης ευνοϊκής αποφάσεως της Επιτροπής, δεν μπορεί πλέον να υπαναχωρήσει, εκτός και αν προκύψει εκ των υστέρων, όπως θα δούμε αργότερα, ότι η Επιτροπή αγνοούσε ορισμένα ουσιαστικά στοιχεία σχετικά με τους κινδύνους που συνεπάγεται η διάδοση του σχετικού προϊόντος όταν συμφώνησε με τη διάθεσή τους στο εμπόριο.

42. Πράγματι, στις περιπτώσεις αυτές, το κράτος μέλος δεν ζητεί μόνο για το ίδιο την παροχή εγκρίσεως, το δε αποτέλεσμα της διαδικασίας θα έχει άμεσες επιπτώσεις σ' όλα τα κράτη μέλη: δεν θα έχουν πλέον το δικαίωμα να απαγορεύσουν τη διάθεση στο εμπόριο του εν λόγω προϊόντος.

43. Ενδέχεται διάφορα κράτη μέλη να έχουν στηρίξει την αίτηση του κράτους που κίνησε τη διαδικασία και να ενδιαφέρονται ώστε να δοθεί οριστικά το πράσινο φως στη διάθεση των προϊόντων αυτών.

44. Ενδέχεται η ίδια επιχείρηση να έχει υποβάλει τη γνωστοποίηση και σε αρχή άλλου κράτους μέλους το οποίο είναι δυνατόν να αρνήθηκε να τη διαβιβάσει στην Επιτροπή, συνοδευόμενη από θετική γνώμη, αποκλειστικά και μόνον διότι πληροφορήθηκε ότι ένα άλλο κράτος μέλος την έχει ήδη υποβάλει πρώτο.

45. Εάν αυτό το πρώτο κράτος μέλος μπορούσε, ελευθέρως και κατά τρόπον απολύτως αυτόνομο, να αρνηθεί την έγγραφη συγκατάθεση, το δεύτερο κράτος μέλος θα μπορούσε τότε να κινήσει μια νέα διαδικασία, που θα κατέληγε, ελλείψει νέων στοιχείων, στην έκδοση νέας αποφάσεως, ευνοϊκής αυτή τη φορά, η οποία θα δέσμευε τότε και το πρώτο κράτος μέλος. Στην περίπτωση αυτή, αυτό το κράτος μέλος δεν θα μπορούσε πλέον να απαγορεύσει στη διάθεση του προϊόντος στο έδαφός του.

46. Επομένως, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι η οδηγία έχει κατ' ανάγκην ως αποτέλεσμα να μη μπορεί πλέον ένα κράτος μέλος να αποφασίσει μονομερώς, κατά το πέρας της διαδικασίας που καθιερώνει η οδηγία 90/220, το αν πρέπει ή όχι να γίνει δεκτή η αίτηση για τη χορήγηση αδείας που του έχει υποβάλει ο παραγωγός ενός ΓΤΟ.

47. Η θέσπιση μιας κοινοτικής διαδικασίας βαίνει κατ' ανάγκην πολύ πέραν της απλής εναρμονίσεως των εθνικών διαδικασιών. Άλλωστε, αξίζει να εξεταστούν κάπως περισσότερο τα χαρακτηριστικά της εν λόγω κοινοτικής διαδικασίας. Η οδηγία 90/220 επιχειρεί μια βασική διάκριση μεταξύ της σκόπιμης ελευθέρωσης ενός ΓΤΟ στο περιβάλλον για ερευνητικούς και αναπτυξιακούς σκοπούς ή για οποιονδήποτε άλλο σκοπό εκτός από τη διάθεση στην αγορά, την οποία ρυθμίζει στο μέρος Β, και τη διάθεση στην αγορά προϊόντων που περέχουν ΓΤΟ, η οποία αποτελεί αντικείμενο του μέρους Γ.

48. Στην πρώτη περίπτωση, που παρουσιάζει τους λιγότερους κινδύνους, αφού εξ ορισμού εμπίπτει στην πειραματική διαδικασία και θα παρεμείνει περιορισμένη σε ορισμένο πλαίσιο, η οδηγία 90/220 αφήνει στο κράτος μέλος που επιλήφθηκε αιτήσεως για τη χορήγηση αδείας την αρμοδιότητα να λάβει την απόφαση που κρίνει ενδεδειγμένη, καθορίζοντας παράλληλα ορισμένους διαδικαστικούς κανόνες και κανόνες ουσίας τους οποίους οφείλει να τηρήσει αυτό το κράτος μέλος και εισάγοντας ένα σύστημα ενημέρωσης της Επιτροπής και των λοιπών κρατών μελών.

49. Στη δεύτερη περίπτωση, η κοινοτικοποίηση λαμβάνει τελείως διαφορετικές διαστάσεις. Βεβαίως, το κράτος μέλος στο οποίο απευθύνεται η γνωστοποίηση της προθέσεως για διάθεση στην αγορά αποφασίζει μόνο του, βάσει του άρθρου 12, παράγραφος 2, της οδηγίας 90/220, υπό τον έλεγχο, εννοείται, του δικαστή, αν θα διαβιβάσει τον φάκελο στην Επιτροπή με θετική γνώμη ή αν θα πληροφορήσει τον γνωστοποιούντα ότι η προτεινόμενη διάθεση προϊόντος δεν πληροί τους όρους της οδηγίας και ότι κατά συνέπεια απορρίπτεται.

50. Άπαξ όμως επέλεξε την πρώτη εναλλακτική λύση, δεν αποφασίζει πλέον μόνο του, αφού τα λοιπά κράτη μέλη και η Επιτροπή, ενδεχομένως και το Συμβούλιο, καλούνται να παρέμβουν υπό τις προϋποθέσεις του άρθρου 13 της οδηγίας 90/220.

51. Μόλις παραλάβει τον φάκελο που υποβλήθηκε από το κράτος μέλος που διατύπωσε τη θετική γνώμη, η Επιτροπή τον διαβιβάζει στα λοιπά κράτη μέλη μαζί με κάθε άλλη πληροφορία που έχει μπορέσει η ίδια να συλλέξει.

52. Σ' αυτά εναπόκειται πλέον να διαμορφώσουν άποψη ως προς τη σκοπιμότητα της παροχής εγκρίσεως για τη διάθεση στην αγορά και, εφόσον εκτιμούν ότι δεν πρέπει να γίνει δεκτή η σχετική αίτηση, να υποβάλουν τις αιτιολογημένες αντιρρήσεις τους στην αρμόδια αρχή του κράτους μέλους που έλαβε τη γνωστοποίηση.

53. Στην περίπτωση που δεν προβληθούν αντιρρήσεις ή εάν κατέστη δυνατόν οι αντιρρήσεις που προβλήθηκαν αρχικώς να διασκεδαστούν κατόπιν διαλόγου μεταξύ των διαφόρων κρατών μελών, δεν μπορεί κανείς παρά να διαπιστώσει ότι επιτεύχθηκε μια πραγματική συμφωνία μεταξύ όλων των κρατών μελών σχετικά με την παροχή της εγκρίσεως. Είναι δυνατό να υποστηριχθεί σοβαρά ότι η συμφωνία αυτή έχει ισχύ απλής γνώμης, αφήνοντας το κράτος μέλος που κίνησε την όλη διαδικασία ελεύθερο να αποφασίσει τη μη παροχή της συγκατάθεσής του, για δικούς του λόγους τους οποίους δεν εξέθεσε στο πλαίσιο του διαλόγου που προκάλεσε η διαβίβαση του φακέλου από την Επιτροπή;

54. Προανέφερα ήδη ένα μέρος της περί του αντιθέτου επιχειρηματολογίας. Η άποψη αυτή δεν μπορεί άλλωστε να συμβιβαστεί με το καθήκον πίστεως που πρέπει να διέπει τις σχέσεις μεταξύ των κρατών μελών και της Κοινότητας, αλλά και τις σχέσεις μεταξύ κρατών μελών.

55. Το κράτος μέλος που διατύπωσε θετική γνώμη για μια γνωστοποίηση υποτίθεται ότι έχει αποφασίσει να δώσει τη συγκατάθεσή του, εφόσον από την εξέταση του φακέλου από τα κράτη μέλη από κοινού, που διαθέτουν επίσης στοιχεία παρασχεθέντα από την Επιτροπή, δεν προκύψουν βάσιμοι λόγοι ώστε να την αρνηθεί. Τα λοιπά κράτη μέλη δεν πρόκειται να δαπανήσουν τους σημαντικούς πόρους που απαιτεί η εξέταση ενός φακέλου για τη διάθεση στην αγορτά ενός ΓΤΟ προκειμένου να διατυπωθεί εν τέλει μια απλή γνώμη, την οποία ένα κράτος μέλος θα χρησιμοποιήσει κατά το δοκούν.

56. Τα κράτη μέλη πράττουν τούτο διότι, όπως τονίζει η Monsanto Europe SA (στο εξής: Monsanto), παρεμβαίνουσα της κύριας δίκης, καλούνται να εκδώσουν μια κοινή απόφαση την οποία θα πρέπει στη συνέχεια όλα να τηρήσουν. Πρέπει επίσης να επισημανθεί, ήδη από το σημείο αυτό, ότι, εάν γινόταν δεκτό ότι το κράτος μέλος που διαβίβασε τη γνωστοποίηση με θετική γνώμη μπορεί, εκ των υστέρων, ενώ τα λοιπά κράτη μέλη δεν προέβαλαν αντιρρήσεις ή παραιτήθηκαν από αυτές που είχαν αρχικώς προβάλει, να αρνηθεί να δώσει την έγγραφη συγκατάθεσή του, θα εδημιουργείτο μια κατάσταση τουλάχιστον παράδοξη. Αυτό το κράτος μέλος, και μόνον αυτό, θα μπορούσε, με την απλή άρνησή του, να εμποδίσει τη διάθεση στο εμπόριο του ΓΤΟ. Όλα τα λοιπά κράτη μέλη δεν θα μπορούσαν, έναντι της συγκαταθέσεως που έδωσε, με τη δική τους σύμφωνη γνώμη, το κράτος μέλος που διαβίβασε τη γνωστοποίηση με θετική γνώμη, πλέον να εμποδίσουν άλλως τη διάθεση στο εμπόριο του εν λόγω ΓΤΟ παρά να επικαλεστούν τη δυνατότητα λήψεως των προστατευτικών μέτρων που προβλέπει το άρθρο 16 της οδηγίας 90/220, στο οποίο θα επανέλθω.

57. Εάν δεν καταστεί δυνατή η επίτευξη συμφωνίας όλων των κρατών μελών, η κατάσταση δεν είναι αδιέξοδη. Η άρνηση ενός ή περισσοτέρων κρατών μελών να άρουν τις προβληθείσες αντιρρήσεις τους δεν έχει ως αποτέλεσμα να απαγορεύεται, άνευ ετέρου, στο κράτος μέλος που αποφάνθηκε ευνοϊκά επί της γνωστοποιήσεως της οποίας επιλήφθηκε προκειμένου να δώσει τη συγκατάθεσή του.

58. Και σ' αυτή την περίπτωση, ένα κράτος μέλος δεν μπορεί να οικειοποιηθεί την εξουσία, με την προβολή μιας αντίρρησης, να απαγορεύσει σε όλη την κοινοτική αγορά ένα ΓΤΟ. Αυτό που εμπίπτει στην εξουσία του,

είναι να προκαλέσει τη μεσολάβηση της Επιτροπής, όπως προβλέπει το άρθρο 13, παράγραφος 3, της οδηγίας 90/220. Η Επιτροπή θα ενεργήσει ακολουθώντας τη διαδικασία του άρθρου 21 της οδηγίας, ήτοι τη διαδικασία που αποκαλείται «III a» στο ιδίωμα που χρησιμοποιείται για τα ζητήματα που αφορούν επιτροπές.

Ο ρόλος που ανατίθεται στην Επιτροπή

59. Στο πλαίσιο της διαδικασίας αυτής, η Επιτροπή υποβάλλει σχέδιο των ληπτέων μέτρων σε μια επιτροπή, η οποία αποτελείται από αντιπροσώπους των κρατών μελών και προεδρεύεται από τον αντιπρόσωπο της Επιτροπής. Η επιτροπή αυτή διατυπώνει τη γνώμη της σχετικά με το σχέδιο σε προθεσμία την οποία μπορεί να ορίζει ο πρόεδρος ανάλογα με το επείγον του θέματος. Η γνώμη της δίδεται με την πλειοψηφία που προβλέπει το άρθρο 148, παράγραφος 2, της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρου 205, παράγραφος 2, ΕΚ) για τις περιπτώσεις στις οποίες το Συμβούλιο καλείται να αποφασίσει κατόπιν προτάσεως της Επιτροπής. Οι ψήφοι των αντιπροσώπων των κρατών μελών στο πλαίσιο της επιτροπής αυτής σταθμίζονται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου αυτού. Ο πρόεδρος δεν μετέχει στην ψηφοφορία.

60. Η Επιτροπή θεσπίζει τα προτεινόμενα μέτρα όταν είναι σύμφωνα με τη γνώμη της επιτροπής αυτής.

61. Εάν τα προτεινόμενα μέτρα δεν είναι σύμφωνα με τη γνώμη της επιτροπής, ή ελλείψει γνώμης, η Επιτροπή υποβάλλει αμελλητί στο Συμβούλιο πρόταση σχετικά με τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν. Το Συμβούλιο αποφασίζει με ειδική πλειοψηφία.

62. Εάν, μετά την πάροδο τριών μηνών από την ημερομηνία υποβολής του θέματος στο Συμβούλιο, το Συμβούλιο δεν έχει αποφασίσει, τα προτεινόμενα μέτρα θεσπίζονται από την Επιτροπή.

63. Οσάκις η απόφαση που εκδόθηκε κατά το πέρας της διαδικασίας αυτής, είτε από το Συμβούλιο είτε από την Επιτροπή, είναι ευνοϊκή, ισχύουν επίσης όσα εξέθεσα ανωτέρω με αφορμή την περίπτωση κατά την οποία τα κράτη μέλη καταλήγουν σε συμφωνία.

64. Η πρακτική αποτελεσματικότητα της μεσολάβησης των κοινοτικών οργάνων δεν αρκείται στον χαρακτήρα μιας απλής άδειας για την παροχή της συγκαταθέσεως η οποία συνδέεται με την απόφαση που αυτά λαμβάνουν. Σκοπός της διαδικασίας που προβλέπει το άρθρο 21 της οδηγίας 90/220 είναι να παρασχεθεί η δυνατότητα ώστε, παρά την ύπαρξη διαφορετικών απόψεων μεταξύ κρατών μελών που δεν κατέστη δυνατόν να συγκεραστούν με άλλον τρόπο, να καταλήξουν σε απόφαση σχετικά με το αν η διάθεση στο εμπόριο ενός ΓΤΟ πρέπει να επιτραπεί ή όχι.

65. Η απόφαση αυτή, βεβαίως, υπόκειται σε δικαστικό έλεγχο, του Δικαστηρίου εν προκειμένω. Ενόσω όμως το Δικαστήριο δεν έχει αποφανθεί ότι είναι άκυρη, η απόφαση αυτή δεσμεύει το κράτος μέλος στο οποίο απευθύνεται και, μέσω των έννομων συνεπειών που το άρθρο 13, παράγραφος 5, της οδηγίας

90/220 προσδίδει στη συγκατάθεση που παρέχεται από αυτό το κράτος μέλος, όλα τα λοιπά κράτη μέλη.

Η νομική βάση της οδηγίας

66. Δεύτερον, πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι η οδηγία 90/220 εκδόθηκε βάσει του άρθρου 100 Α της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 95 ΕΚ), το οποίο παρέχει τη δυνατότητα στο Συμβούλιο να εκδίδει μέτρα σχετικά με την προσέγγιση των νομοθετικών, κανονιστικών και διοικητικών διατάξεων των κρατών μελών που έχουν ως αντικείμενο την εγκαθίδρυση και τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς.

67. Τούτο δεν είναι αδιάφορο, όπως τονίζουν, ορθώς, η Novartis και η Monsanto, σε σχέση με το υπό εξέταση ζήτημα. Πράγματι, τα μέτρα αυτά, δεδομένου ότι λαμβάνουν ως βάση ένα υψηλό επίπεδο προστασίας της υγείας, της προστασίας του περιβάλλοντος και της προστασίας των καταναλωτών, δεν αρκούνται, κατ' αρχήν, στην εφαρμογή εθνικών μέτρων που σκοπούν στην προστασία των αυτών συμφερόντων. Οσάκις ένα κράτος μέλος προτίθεται όμως να καταφύγει στα μέτρα αυτά, πρέπει να υποβάλλεται στον έλεγχο της Επιτροπής, πράγμα που δεν είναι υποχρεωμένο να πράξει οσάκις προτίθεται να θεσπίσει μέτρα στον τομέα του περιβάλλοντος αυστηρότερα από αυτά που έχει λάβει η Κοινότητα βάσει του άρθρου 130 Σ της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρου 175 ΕΚ). Το άρθρο 130 Τ της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 176 ΕΚ) ορίζει συγκεκριμένα ότι: «Τα μέτρα προστασίας που θεσπίζονται δυνάμει του άρθρου 130 Σ δεν εμποδίζουν τα κράτη μέλη να διατηρούν και να θεσπίζουν μέτρα ενισχυμένης προστασίας. Τα μέτρα αυτά πρέπει να συμβιβάζονται με την παρούσα Συνθήκη και κοινοποιούνται στην Επιτροπή».

68. Εάν όμως γινόταν δεκτό ότι ένα κράτος μέλος μπορεί να αρνηθεί τη συγκατάθεσή του για τη διάθεση στην αγορά ενός ΓΤΟ, παρά την ύπαρξη ευνοϊκής αποφάσεως σε κοινοτικό επίπεδο, θα καταλήγαμε de facto στην αναγνώριση ενός δικαιώματος σ' αυτό το κράτος μέλος να θεσπίζει πλέον προστατευτικά μέτρα αντίθετα με τον τύπο εναρμονίσεως που επιχειρείται στο πλαίσιο του άρθρου 100 Α της Συνθήκης.

69. Τρίτον, πρέπει να επισημανθεί ότι, όπως παρατήρησε η Novartis, η διαδικασία για την παροχή εγκρίσεως που καθιερώνει η οδηγία 90/220 δεν είναι τόσο ιδιότυπη όπως θα μπορούσαν ορισμένοι να σκεφθούν, διότι παρεμφερείς διαδικασίες απαντούν στον τομέα της κυκλοφορίας στην αγορά φαρμάκων και μια παρόμοια διαδικασία στον τομέα του καθορισμού των κανόνων για την επισήμανση των επικίνδυνων ουσιών, με την εκάστοτε δυνατότητα, στην περίπτωση που τα κράτη μέλη δεν συμφωνήσουν, να εκδώσει η Επιτροπή απόφαση δεσμευτική για όλους, προς το συμφέρον της ελεύθερης κυκλοφορίας των εμπορευμάτων.

Η τήρηση της αρχής της προλήψεως

70. Απομένει να εξεταστεί ένα τελευταίο, αλλά πολύ σημαντικό, ζήτημα. Εάν το άρθρο 13, παράγραφος 4, της οδηγίας 90/220 ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι επιβάλλει στο κράτος μέλος να δώσει τη συγκατάθεσή του, άπαξ η Επιτροπή εξέδωσε ευνοϊκή απόφαση, ή άπαξ κατέστη δυνατόν να επέλθει συμβιβασμός μεταξύ των κρατών μελών, δεν υπάρχει ο κίνδυνος να μη ληφθούν υπόψη οι απαιτήσεις της αρχής της προλήψεως; Πράγματι, ουδείς τόλμησε να υποστηρίξει ότι η αρχή αυτή βρίσκει πεδίο εφαρμογής μόνον όταν ο κοινοτικός νομοθέτης θεσπίζει κανόνες σχετικά με το περιβάλλον λαμβάνοντας ως βάση το άρθρο 130 Σ της Συνθήκης, ενώ η αρχή αυτή θα μπορούσε να μη ληφθεί υπόψη όταν ως νομική βάση λαμβάνεται το άρθρο 100 Α.

71. Κατ' αρχάς, υπενθυμίζω ότι, κατά το σημείο 15 της διακήρυξης του Ρίο για το περιβάλλον και την ανάπτυξη, της 14ης Ιουνίου 1992, η αρχή αυτή επιβάλλει όπως η έλλειψη επιστημονικών αποδείξεων για την ύπαρξη κινδύνου σχετικά με ορισμένες ανθρώπινες δραστηριότητες να μη θεωρείται ως βάσιμος λόγος προκειμένου να μη ληφθούν όλα τα μέτρα που μπορούν να αποσοβήσουν την πραγματοποίηση του κινδύνου αυτού εφόσον ο κίνδυνος αυτός είναι, κατά κάποιον τρόπο, πιθανός.

72. Αντιθέτως, η αρχή αυτή δεν απαιτεί να απαγορεύεται ή να υποβάλλεται σε δρακόντειους περιορισμούς μια δραστηριότητα κάθε φορά που είναι αδύνατο να αποδειχθεί επιστημονικά η πλήρης έλλειψη και του παραμικρού κινδύνου, διότι είναι πασίγνωστον ότι η αρνητική απόδειξη δεν έχει χαρακτηριστεί άνευ λόγου από τους νομομαθείς όλων των εποχών ως probatio diabolica.

73. Οι αιτούντες της κύριας δίκης που διατύπωσαν τις απόψεις τους κατά την ενώπιον του Δικαστηρίου διαδικασία επέμειναν πολύ στη μικρή σημασία που θα προσδιδόταν στην αρχή της προλήψεως, εφόσον δεν αναγνωριστεί στο κράτος μέλος που κίνησε τη διαδικασία το δικαίωμα να αρνηθεί μονομερώς τη συγκατάθεσή του.

74. Για δύο λόγους δεν συμμερίζομαι τους σχετικούς φόβους τους.

75. Ο πρώτος αφορά το ότι η οδηγία 90/220 οργανώνει ακριβώς την όλη διαδικασία κατά τέτοιο τρόπον ώστε σε κάθε στάδιο να μπορούν να προβληθούν οι κίνδυνοι που ενδεχομένως παρουσιάζει η διάθεση στην αγορά του οικείου ΓΤΟ, οπότε φαίνεται απίθανο λόγω της διαδικασίας αυτής να θυσιάζεται η αρχή της προλήψεως.

76. Το κράτος μέλος στο οποίο περιέρχεται η γνωστοποίηση οφείλει να λάβει από τον γνωστοποιούντα μια ολόκληρη σειρά πληροφοριών, τις οποίες απαριθμεί το άρθρο 11 της οδηγίας 90/220, και υποχρεούται, βάσει του άρθρου 12, να εξετάσει «κατά πόσον η γνωστοποίηση αυτή συμβιβάζεται με την παρούσα οδηγία, δίδοντας ιδιαίτερη προσοχή στην αξιολόγηση του περιβαλλοντικού κινδύνου και στα συνιστώμενα μέτρα προστασίας που αφορούν την ασφαλή χρήση του προϊόντος».

77. Εφόσον κρίνει ότι, προς τούτο, χρειάζονται περισσότερες πληροφορίες, η αρμόδια

αρχή έχει δικαίωμα να τις ζητήσει, ο δε χρόνος που απαιτείται για να περιέλθουν οι πληροφορίες αυτές στην αρμόδια αρχή δεν λαμβάνεται υπόψη κατά τον υπολογισμό της προθεσμίας που διαθέτει για την έκδοση της αποφάσεώς της, όπως διευκρινίζει το άρθρο 12, παράγραφος 5, της οδηγίας 90/220.

78. Οσάκις ο φάκελος διαβιβάζεται στην Επιτροπή με «θετική γνώμη», ο διαβιβαζόμενος φάκελος πρέπει να πληροί ορισμένες προϋποθέσεις, όπως προβλέπει η παράγραφος 3 του ιδίου άρθρου.

79. Όπως έχω ήδη προαναφέρει, οσάκις η Επιτροπή διαβιβάζει τον φάκελο στα λοιπά κράτη μέλη οφείλει να περιλαμβάνει σε αυτόν και κάθε άλλη πληροφορία που η ίδια έχει συλλέξει.

80. Στο επόμενο στάδιο, ήτοι όταν τα λοιπά κράτη μέλη λάβουν τον φάκελο, έκαστο εξ αυτών μπορεί να προβάλει αντιρρήσεις. Υποχρεούται όμως να τις αιτιολογήσει, γεγονός που παρέχει τη δυνατότητα για πραγματική συζήτηση σχετικά με τους κινδύνους που ενδεχομένως εγκυμονεί η χρήση του εν λόγω ΓΤΟ.

81. Ουδείς μπορεί να εξαναγκάσει ένα κράτος μέλος να αποσύρει μια αντίρρηση για την οποία, κατά την κρίση του, δεν έλαβε ικανοποιητική απάντηση.

82. Οσάκις η τελική απόφαση, λόγω του ότι δεν επήλθε συμφωνία μεταξύ των κρατών μελών, εκδίδεται από τα κοινοτικά όργανα, έκαστο κράτος μέλος έχει ακόμη την ευκαιρία να αναπτύξει τις απόψεις του και συνεπώς να εκθέσει τις επιφυλάξεις του, εντός της επιτροπής που είναι επιφορτισμένη να επικουρεί την Επιτροπή και, ενδεχομένως, εντός του Συμβουλίου, εάν αυτό επιληφθεί του φακέλου.

83. Πριν από την έκδοση της αποφάσεώς της, η Επιτροπή λαμβάνει η ίδια τη γνώμη διαφόρων επιστημονικών επιτροπών. Εν προκειμένω, η Επιτροπή συμβουλεύτηκε την επιστημονική επιτροπή για τις ζωοτροφές, την επιστημονική επιτροπή για τα τρόφιμα και την επιστημονική επιτροπή για τα φυτοφάρμακα.

84. Υπενθυμίζω, τέλος, ότι το άρθρο 11, παράγραφος 6, της οδηγίας 90/220 προβλέπει ότι:

«Εάν γίνουν γνωστά νέα στοιχεία όσον αφορά τους κινδύνους που συνεπάγεται το προϊόν για την ανθρώπινη υγεία ή το περιβάλλον, είτε πριν είτε μετά τη γραπτή συγκατάθεση, ο γνωστοποιών αμέσως:

— αναθεωρεί τις πληροφορίες και τους όρους που καθορίζονται στην παράγραφο 1,

— ενημερώνει την αρμόδια αρχή,

και

— λαμβάνει τα μέτρα που είναι αναγκαία για την προστασία της ανθρώπινης υγείας και του περιβάλλοντος.»

85. Υπό τις συνθήκες αυτές, ουδόλως θεωρώ αξιόπιστη την άποψη ότι η τήρηση της αρχής της προλήψεως μπορεί να διακυβευθεί, εκτός και αν υποτεθεί ότι όλα τα όργανα που καλούνται να μετάσχουν στη διαδικασία λήψεως της αποφάσεως αγνοούν εσκεμμένα τις επιταγές του άρθρου 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 90/220, βάσει του οποίου: «Τα κράτη μέλη λαμβάνουν όλα τα κατάλληλα μέτρα προκειμένου να αποφευχθούν οι αρνητικές συνέπειες για την ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον, οι οποίες μπορεί να προκύψουν από την σκόπιμη ελευθέρωση ή διάθεση ΓΤΟ στην αγορά».

86. Ο δεύτερος λόγος που μας παρέχει τη δυνατότητα να βεβαιώσουμε ότι η τήρηση της αρχής της προλήψεως δεν διακυβεύεται έγκειται στην ύπαρξη μιας ρήτρας ασφαλείας, που προβλέπει το άρθρο 16 της οδηγίας 90/220 ως εξής:

«1. Όταν ένα κράτος μέλος έχει βάσιμους λόγους να θεωρεί ότι ένα προϊόν, για το οποίο έχει υποβληθεί κανονική γνωστοποίηση και έχει χορηγηθεί γραπτή συγκατάθεση δυνάμει της παρούσας οδηγίας, θέτει σε κίνδυνο την ανθρώπινη υγεία ή το περιβάλλον, το εν λόγω κράτος μέλος μπορεί να περιορίζει ή να απαγορεύει προσωρινά τη χρήση ή/και την πώληση του προϊόντος αυτού στην επικράτειά του, πληροφορεί δε αμέσως την Επιτροπή και τα άλλα κράτη μέλη για την ενέργειά του αυτή, αιτιολογώντας την απόφασή του.

2. Απόφαση επί του θέματος λαμβάνεται εντός τριών μηνών, σύμφωνα με τη διαδικασία που προβλέπεται στο άρθρο 21.»

87. Αυτή η δυνατότητα που έχει κάθε κράτος μέλος να απαγορεύει προσωρινώς μεν, αλλά *ανά πάσα στιγμή,* όπως θα δούμε ευθύς αμέσως, τη διάθεση ενός ΓΤΟ στο εμπόριο, εφόσον έχει βάσιμους λόγους να υποπτεύεται ότι ο εν λόγω γενετικώς τροποποιημένος οργανισμός, παρά τη συγκατάθεση που έλαβε, εγκυμονεί κινδύνους οι οποίοι δεν ελήφθησαν υπόψη ή δεν κατέστη δυνατό να ληφθούν υπόψη κατά τη διαδικασία στο πλαίσιο της οποίας εκδόθηκε ευνοϊκή απόφαση και εφόσον πληροφορήσει την Επιτροπή για την ενέργειά του αυτή, ούτως ώστε να κριθεί εκ νέου το ζήτημα κατά τη διαδικασία του άρθρου 21 της οδηγίας 90/220, δύναται, κατά την άποψή μου, να ικανοποιήσει και τους πλέον απαιτητικούς σχετικά με την αυστηρή τήρηση της αρχής της προλήψεως.

88. Βεβαίως, από τη γραμματική διατύπωση της διατάξεως αυτής φαίνεται ότι η χρήση της δυνατότητας που παρέχει το άρθρο 16 της οδηγίας 90/220 προϋποθέτει ότι η συγκατάθεση έχει ήδη χορηγηθεί.

89. Συμφωνώντας όμως με τις παρατηρήσεις που κατέθεσαν, όχι μόνον τα κράτη μέλη που παρενέβησαν και η Επιτροπή, αλλά και η Novartis, φρονώ ότι, εφόσον η ύπαρξη κινδύνου που δεν ελήφθη υπόψη αποκαλυφθεί αφού η Επιτροπή εκδώσει ευνοϊκή απόφαση, αλλά πριν το κράτος μέλος χορηγήσει τη συγκατάθεσή του, το οικείο κράτος μέλος πρέπει να έχει τη δυνατότητα να αναστείλει τη χορήγηση της εν λόγω συγκαταθέσεως. Μια τέτοια παρακώλυση της διαθέσεως στην αγορά, και μάλιστα πριν από τη χορήγηση της έγγραφης συγκαταθέσεως, θα είναι σπανιότατη στην πράξη, διότι, έστω και αν το άρθρο 13, παράγραφος 4, της οδηγίας 90/220 δεν προβλέπει προθεσμία εντός της οποίας πρέπει να δοθεί η συγκατάθεση, πρέπει να θεωρηθεί ότι το άρθρο 5 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 10 ΕΚ) επιβάλλει στο οικείο κράτος μέλος να συμμορφωθεί προς την απόφαση συντόμως.

90. Πράγματι, θα αποτελούσε μια υπέρμετρα στενή ερμηνεία του άρθρου 16, και δεν θα λαμβανόταν υπόψη ο βασικός κανόνας του άρθρου 4, της οδηγίας 90/220, το να θεωρηθεί ότι, άπαξ η Επιτροπή εξέδωσε ευνοϊκή απόφαση, η συγκατάθεση πρέπει να δοθεί άνευ ετέρου επιτακτικώς και αυτομάτως, έστω και αν τα αποτελέσματά της πρόκειται να ανασταλούν το επόμενο λεπτό. Θα πρόκειται όμως για μια προσωρινή αναστολή, αφού, εντός τριών μηνών, το ζήτημα θα πρέπει να επιλυθεί κατά τη διαδικασία του άρθρου 21 της οδηγίας 90/220.

91. Συνεπώς, η αρχή της προλήψεως μπορεί να τύχει εφαρμογής, και τούτο σε όλα τα στάδια της διαδικασίας.

92. Ενόψει των ανωτέρω σκέψεων, φρονώ ότι, υπό την επιφύλαξη της καλόπιστης χρήσεως της ρήτρας ασφαλείας του άρθρου 16 της οδηγίας 90/220, το κράτος μέλος που διαβίβασε στην Επιτροπή αίτηση εγκρίσεως για τη διάθεση ενός ΓΤΟ στην αγορά δεν έχει εξουσία εκτιμήσεως που να του παρέχει τη δυνατότητα να αρνηθεί την έγγραφη συγκατάθεσή του. Κατά συνέπεια, αυτό το κράτος μέλος πρέπει να τη χορηγήσει εφόσον κανένα άλλο κράτος μέλος δεν προέβαλε αντιρρήσεις κατά της εν λόγω αιτήσεως ή εφόσον η Επιτροπή έλαβε ευνοϊκή απόφαση, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 13, παράγραφος 4, της οδηγίας 90/220.

Επί του δευτέρου ερωτήματος

93. Ισχύει το συμπέρασμα στο οποίο κατέληξα επί του πρώτου ερωτήματος ισχύει, χωρίς περιορισμούς, για την απόφαση 97/98, ανεξαρτήτως των στοιχείων τα οποία οδήγησαν το Conseil d'Etat να διατυπώσει αμφιβολίες ως προς το αν όντως έτσι έχουν τα πράγματα και τα οποία υπενθύμισα ανωτέρω;

94. Κατά την άποψή μου, η απάντηση στο ερώτημα αυτό δεν μπορεί να είναι παρά θετική. Η απόφαση αυτή η οποία, ειρήσθω εν παρόδω, έχει ως αποδέκτες, βάσει του άρθρου της 2, τα κράτη μέλη και όχι μόνο τη Γαλλική Δημοκρατία, είναι απολύτως σαφής στη διατύπωσή της, έστω και αν δεν χρησιμοποιεί ακριβώς την ίδια ορολογία με την οδηγία 90/220. Πράγματι, η απόφαση αυτή

δεν παρουσιάζεται ως «ευνοϊκη απόφαση» και δεν μνημονεύει τη χορήγηση συγκαταθέσεως, αλλά προβλέπει στο άρθρο της 1, παράγραφος 1, πρώτο εδάφιο, ότι:

«Με την επιφύλαξη της λοιπής κοινοτικής νομοθεσίας και υπό τους όρους που αναφέρονται στις παραγράφους 2 και 3, οι αρχές της Γαλλίας συκατατίθενται στη διάθεση στην αγορά του ακόλουθου προϊόντος, το οποίο γνωστοποιήθηκε από τη Ciba-Geigy Limited (αριθ. αναθ. C/F/94/11-03) βάσει του άρθρου 13 της οδηγίας 90/220/ΕΟΚ.»

95. Η πράξη αυτή, ως απόφαση εκδοθείσα από την Επιτροπή, έχει την ισχύ που προσδίδει το άρθρο 189 της Συνθήκης ΕΚ (νυν άρθρο 249 ΕΚ) σε ανάλογες αποφάσεις. Για την απόφαση αυτή ισχύει το τεκμήριο της νομιμότητας, ενόσω το Δικαστήριο, μόνο αρμόδιο προς τούτο, δεν έχει διαπιστώσει την ακυρότητά της, πράγμα που, όπως επισήμανα ανωτέρω, το Conseil d'État δεν ζητεί από το Δικαστήριο να πράξει.

Παρατυπίες κατά τη διεξαγωγή της εθνικής διαδικασίας και κύρος της κοινοτικής αποφάσεως

96. Εντούτοις, σημαίνει τούτο ότι δεν έχουν καμία σημασία οι παρατυπίες στη διαπίστωση των οποίων ήταν δυνατό να οδηγηθεί το Conseil d'État σε σχέση με την εξέταση του φακέλου από τις αρμόδιες γαλλικές αρχές πριν από τη διαβίβασή του με θετική γνώμη στην Επιτροπή; Δεν το νομίζω.

97. Είναι αληθές ότι, όπως υπογράμμισε η Επιτροπή, η οποία παρέπεμψε συναφώς στην απόφαση Oleificio Borelli κατά Επιτροπής [4], η ενδεχόμενη παρατυπία της εθνικής διαδικασίας που πρέπει να προηγηθεί της εκδόσεως κοινοτικής αποφάσεως, βάσει μάλιστα της κοινοτικής ρυθμίσεως, και στο αποτέλεσμα της οποίας θα στηριχθούν τα κοινοτικά όργανα για να εκδώσουν τη δική τους απόφαση, ουδόλως δύναται να θίξει το κύρος της αποφάσεως αυτής.

98. Η νομολογία αυτή ίσως να φαίνεται αυστηρή, στηρίζεται όμως σε πολύ ισχυρούς λόγους οι οποίοι αποκλείουν, κατά την άποψή μου, την αμφισβήτησή της. Πράγματι, δεν βλέπω με ποιον τρόπο ο κοινοτικός δικαστής, που είναι ο μόνος αρμόδιος να διαπιστώσει το ανίσχυρο μιας κοινοτικής πράξεως, θα μπορούσε να διαμορφώσει άποψη σχετικά με την ύπαρξη παρατυπίας υπό το πρίσμα του εθνικού δικαίου, ενώ ουδόλως έχει την αρμοδιότητα να ερμηνεύει ή να εφαρμόζει το δίκαιο αυτό στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων που του παρέχουν τα άρθρα 173 της Συνθήκης ΕΚ (νυν, κατόπιν τροποποιήσεως, άρθρο 230 ΕΚ) και 177 της Συνθήκης.

99. Φρονώ ότι θα αποτελούσε μεγάλη απερισκεψία το να αμφισβητηθεί η κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ του εθνικού δικαστή και του Δικαστηρίου, όπως αυτή απορρέει από τη νομολογία του Δικαστηρίου, και ουδόλως θα εξυπηρετούσε την τήρηση της αρχής του κράτους δικαίου εντός της κοινοτικής έννομης τάξης.

4 — Απόφαση της 3ης Δεκεμβρίου 1992, C-97/91 (Συλλογή 1992, σ. I-6313).

100. Το γεγονός όμως ότι μια παρατυπία στο πλαίσιο της εθνικής διαδικασίας δεν έχει επιπτώσεις επί του κύρους της μεταγενέστερης κοινοτικής πράξεως δεν πρέπει να παρερμηνευθεί, κυρίως σε περιπτώσεις όπως η εν προκειμένω, στο πλαίσιο της οποίας, αντιθέτως προς ό,τι συνέβη στην προαναφερθείσα υπόθεση Oleificio Borelli κατά Επιτροπής, δεν βρισκόμαστε ενώπιον αρνητικής εθνικής αποφάσεως, η οποία δεν θα μπορούσε να οδηγήσει παρά μόνο σε μια κοινοτική απόφαση που θα ήταν και αυτή αρνητική, αλλά, αντιθέτως, ενώπιον θετικής εθνικής αποφάσεως, η οποία βεβαίως δεν είχε αυτομάτως ως συνέπεια μια θετική κοινοτική απόφαση, αλλά η οποία την κατέστησε δυνατή.

101. Συγκεκριμένα, υπενθυμίζω ότι, στο πλαίσιο του μηχανισμού της οδηγίας 90/220, εάν το κράτος μέλος απορρίψει τη γνωστοποίηση που του υποβλήθηκε, η διαδικασία για την παροχή εγκρίσεως για τη διάθεση στο εμπόριο του εν λόγω ΓΤΟ παύει οριστικώς, η δε απόρριψη ούτε καν χρειάζεται να περιέλθει σε γνώση της Επιτροπής, αλλά ότι η διαβίβαση του φακέλου με θετική γνώμη ουδόλως προδικάζει τη συνέχεια που θα δοθεί τελικώς.

102. Λόγω του ότι ο φάκελος εξετάζεται από τα λοιπά κράτη μέλη και, ενδεχομένως, στην περίπτωση που αυτά διατυπώσουν αντιρρήσεις και εμμείνουν σ' αυτές, από την Επιτροπή, οι ενδεχόμενες παρατυπίες της εθνικής διαδικασίας δεν παράγουν, κατ' αρχήν, μη αναστρέψιμες συνέπειες.

103. Εντούτοις, τούτο δεν σημαίνει ότι ο εθνικός δικαστής δεν πρέπει να επιβάλλει κυρώσεις για τις παρατυπίες αυτές, εφόσον επιληφθεί συναφώς. Αντιθέτως, από την προαναφερθείσα νομολογία Oleificio Borelli κατά Επιτροπής προκύπτει ότι, οσάκις εθνική διαδικασία πρέπει, και μάλιστα βάσει του κοινοτικού δικαίου, να προηγηθεί της λήψεως κοινοτικής αποφάσεως, η εθνική έννομη τάξη πρέπει, όπως υπενθύμισαν η Ιταλική και η Αυστριακή Κυβέρνηση, να διασφαλίζει στους ενδιαφερομένους τη δυνατότητα να ελέγξουν το νομότυπό της ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, ενώ, ως προπαρασκευαστική διαδικασία, θα ήταν δυνατό να θεωρηθεί από την εθνική έννομη τάξη ως μη υποκείμενη σε προσφυγή.

104. Βεβαίως, στην υπόθεση επί της οποίας εκδόθηκε η προαναφερθείσα απόφαση Oleificio Borelli κατά Επιτροπής κρινόταν μια αρνητική εθνική απόφαση, δεν βλέπω όμως πώς θα ήταν δυνατό να υποστηριχθεί ότι μόνον σε παρόμοιες περιπτώσεις πρέπει να παρέχεται ένα ένδικο βοήθημα του εσωτερικού δικαίου.

105. Ενδεχομένως, πρέπει να υποβάλλεται στον έλεγχο του εθνικού δικαστή μόνον η προηγούμενη εθνική διαδικασία αυτή καθ' εαυτήν, ανεξαρτήτως του θετικού ή αρνητικού αποτελέσματός της.

Συνέπειες που πρέπει να έχει η αποκάλυψη παρατυπιών στο πλαίσιο της εθνικής διαδικασίας

106. Ποια θα είναι η έκταση και η χρησιμότητα της διαγνώσεως, με δύναμη δεδικασμένου, από τον εθνικό δικαστή ότι η εθνική διαδικασία πάσχει παρατυπίες που δικαιολογούν την ακύρωση της εθνικής αποφάσεως στη λήψη της οποίας κατέληξε η διαδικασία αυτή, εν προκειμένω η διαβίβαση με «θετική γνώμη» στην Επιτροπή, εφόσον δεν τίθεται θέμα να αμφισβητηθεί η προαναφερθείσα νομολογία Oleificio Borelli κατά Επιτροπής;

107. Τούτο θα εξαρτηθεί, όπως εξήγησε η Επιτροπή, από τη φύση της παρατυπίας που κατέστη δυνατό να έλθει στο φως χάρη στον δικαστικό έλεγχο.

108. Εάν η παρατυπία είναι τυπικής φύσεως, εν ευρεία εννοία, επί παραδείγματι εάν έγκειται στο ότι κάποια πρακτικά δεν έχουν υπογραφεί, μη αμφισβητουμένης εξάλλου της γνησιότητάς τους, ή στην καθυστερημένη ειδοποίηση για τη συμμετοχή σε κάποια συνάντηση ή ακόμη στην παράλειψη της προσυπογραφής από την αρχή που έπρεπε να συμμετάσχει στη λήψη της αποφάσεως, πρέπει, κατά την άποψή μου, να θεωρηθεί ότι η παρατυπία αυτή πρέπει να μην έχει συνέπειες ενόψει της υποχρεώσεως που θέτει η οδηγία 90/220 για την παροχή συγκαταθέσεως.

109. Ωστόσο, μολονότι η παρατυπία αυτή είχε ως αποτέλεσμα τη διατύπωση θετικής γνώμης από την αρμόδια αρχή, ενώ εάν η παρατυπία αυτή δεν υπήρχε, η γνωστοποίηση θα απορριπτόταν, και πιο συγκεκριμένα μολονότι η παρατυπία αυτή ήταν δυνατό να συσκοτίσει την ύπαρξη πραγματικού κινδύνου από τον εν λόγω ΓΤΟ, η παρατυπία αυτή δεν θα μπορούσε, προφανώς, να κριθεί με τον ίδιο τρόπο, αφού στην περίπτωση αυτή συνδέεται με την εφαρμογή της αρχής της προλήψεως.

110. Ποιες συνέπειες θα πρέπει να έχει στην περίπτωση αυτή η παρατυπία αυτή; Και εδώ ακόμη, φρονώ ότι πρέπει να διακρίνουμε δύο περιπτώσεις.

111. Είτε ο έλεγχος στον οποίο υποβλήθηκε ο φάκελος μετά τη διαβίβασή του στην Επιτροπή αποτέλεσε αφορμή για να έλθει στο φως ο σχετικός κίνδυνος, και συνεπώς να κριθεί εάν ο κίνδυνος αυτός δικαιολογεί ή όχι την απαγόρευση της διαθέσεως του οικείου ΓΤΟ στην αγορά. Στην περίπτωση αυτή, πρέπει να θεωρηθεί ότι ουδείς λόγος συντρέχει να αμφισβητηθεί η υποχρέωση χορηγήσεως της συγκαταθέσεως ή η ίδια η συγκατάθεση, εάν έχει ήδη χορηγηθεί.

112. Είτε ο κίνδυνος αυτός, που αποσιωπήθηκε στο επίπεδο της εθνικής διαδικασίας, δεν αποτέλεσε αντικείμενο περαιτέρω ελέγχου στο πλαίσιο της μεταγενέστερης διαδικασίας, η δε παρατυπία θα πρέπει να θεωρηθεί ως εξαιρετικά σημαντική υπό το πρίσμα των απαιτήσεων της αρχής της προλήψεως. Στην περίπτωση αυτή, η παρατυπία αυτή θα είναι αδύνατο να μην επηρεάσει την παροχή εγκρίσεως για τη διάθεση στην αγορά.

113. Πράγματι, εναπόκειται στο κράτος μέλος που διαβίβασε τη γνωστοποίηση με θετική γνώμη να ειδοποιήσει αμέσως τα λοιπά κράτη μέλη και την Επιτροπή, και μάλιστα χωρίς να αναμείνει την αντίδρασή της, ώστε να χρησιμοποιήσει τις δυνατότητες που του παρέχει το άρθρο 16 της οδηγίας 90/220 και τις οποίες εξέθεσα διά μακρών ανωτέρω.

114. Εν εναντία περιπτώσει, το κράτος μέλος αυτό θα παραβίαζε τις υποχρεώσεις που του επιβάλλει το άρθρο 4, παράγραφος 1, της οδηγίας 90/220 και θα μπορούσε να στοιχειοθετηθεί ευθύνη του. Άπαξ ειδοποιήθηκε, η Επιτροπή συνάγει όλες τις συνέπειες από το γεγονός ότι δεν ελήφθη υπόψη ένας πραγματικός κίνδυνος για την υγεία ή την προστασία του περιβάλλοντος, διότι, όπως η ίδια τόνισε στις παρατηρήσεις, μία «ευνοϊκή» απόφαση, στην περίπτωση που η κατάσταση των πραγμάτων δικαιολογεί μία «δυσμενή» απόφαση, και το αντίστροφο, είναι παράνομη και πρέπει να διορθωθεί.

115. Καθίσταται έτσι απολύτως σαφής η χρησιμότητα του ελέγχου της εθνικής διαδικασίας από τον εθνικό δικαστή. Ο έλεγχος αυτός θα παράσχει την ευκαιρία, πράγμα που ουδέποτε θα παύσει να είναι αναγκαίο, να εξακριβωθεί αν παραβιάστηκαν οι απαιτήσεις της αρχής της προλήψεως. Εν πάση περιπτώσει, θα παράσχει τη δυνατότητα, εφόσον καταλήξει σε ακύρωση και εφόσον οι λόγοι της ακυρώσεως αυτής περιλαμβάνονται στους λόγους που μόλις υπόμνησα, στην Επιτροπή να διαπιστώσει την ύπαρξη παρανομίας και να την εξαλείψει πάραυτα, και ενδεχομένως στον κοινοτικό δικαστή, εφόσον κληθεί να αποφανθεί, να ακυρώσει ευνοϊκή απόφαση που εκδόθηκε κατά παράβαση νόμου.

116. Θα προσθέσω μια τελευταία παρατήρηση όχι σχετικά με τον έλεγχο της αρχικής εθνικής διαδικασίας από τον εθνικό δικαστή, αλλά σχετικά με τον έλεγχο τον οποίο ο ίδιος δικαστής είναι δυνατό να κληθεί, όπως συμβαίνει εν προκειμένω με τα πραγματικά περιστατικά επί των οποίων ερείδεται η παρούσα αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, να ασκήσει αναφορικά με τη χορήγηση της συγκαταθέσεως από την αρμόδια εθνική αρχή.

117. Όπως ανέφερα απαντώντας στο πρώτο ερώτημα, η εθνική αρχή που χορηγεί τη συγκατάθεσή της αφού της κοινοποιηθεί η ευνοϊκή απόφαση της Επιτροπής, ή αφού επιτευχθεί συμφωνία μεταξύ των κρατών μελών, δρα στο πλαίσιο δεσμίας αρμοδιότητας και τούτο πρέπει, προφανώς, να λαμβάνεται υπόψη από τον εθνικό δικαστή. Φυσικά, δεν είναι στη δικαιοδοσία μου να χαράξω εδώ τα όρια του ελέγχου που μπορεί νομίμως να ασκήσει, οφείλω όμως να υπενθυμίσω ότι δεν δικαιούται να θεωρήσει ως δεδομένο ότι η ευνοϊκή απόφαση της Επιτροπής είναι παράνομη, και τούτο μάλιστα ανεξαρτήτως της πεποιθήσεώς του επ' αυτού, εκτός και αν ζήτησε να αναγνωριστεί ο παράνομος χαρακτήρας της αποφάσεως αυτής από το Δικαστήριο υποβάλλοντας αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, ή αν δύναται να στηριχθεί σε ακύρωση την οποία το Δικαστήριο έχει αναγνωρίσει στο πλαίσιο εκδικάσεως προσφυγής που ασκήθηκε βάσει του άρθρου 173 της Συνθήκης.

118. Για να επιστρέψω στο καθαυτό αντικείμενο του δευτέρου ερωτήματος, θα έλεγα ότι η απόφαση 97/98 πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι υποχρεώνει τη Γαλλική Κυβέρνηση να χορηγήσει την έγγραφη συγκατάθεσή της, εκτός και αν κάνει χρήση της δυνατότητας που της παρέχει το άρθρο 16 της οδηγίας 90/220, εφόσον θεωρεί ότι οι προϋποθέσεις για την εφαρμογή της διατάξεως αυτής πληρούνται.

Πρόταση

119. Ολοκληρώνοντας τον συλλογισμό μου, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ότι:

«1) Υπό την επιφύλαξη της καλόπιστης επίκλησης της ρήτρας ασφαλείας του άρθρου 16 της οδηγίας 90/220/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 1990, για τη σκόπιμη ελευθέρωση γενετικώς τροποποιημένων οργανισμών στο περιβάλλον, το κράτος μέλος που διαβίβασε στην Επιτροπή αίτηση να εγκριθεί η διάθεση ενός γενετικώς τροποποιημένου οργανισμού στην αγορά δεν διαθέτει εξουσία εκτιμήσεως που να του παρέχει τη δυνατότητα να αρνηθεί τη χορήγηση της έγγραφης συγκατάθεσής του. Κατά συνέπεια, οφείλει να τη χορηγήσει εφόσον κανένα άλλο κράτος μέλος δεν προέβαλε αντιρρήσεις κατά της αιτήσεως αυτής ή εφόσον η Επιτροπή έλαβε ευνοϊκή απόφαση, κατ' εφαρμογήν του άρθρου 13, παράγραφος 4, της εν λόγω οδηγίας.

2) Η απόφαση 97/98/ΕΚ της Επιτροπής, της 23ης Ιανουαρίου 1997, για τη διάθεση στην αγορά γενετικώς τροποποιημένου αραβοσίτου (Zea mays L.) που έχει υποστεί συνδυασμένη τροποποίηση, η οποία τον εφοδιάζει με τις εντομοκτόνες ιδιότητες που προσδίδονται από το γονίδιο κωδικοποίησης της ενδοτοξίνης Bt και με αυξημένη ανοχή του ζιζανιοκτόνου γλυφοσινικού αμμωνίου, δυνάμει της οδηγίας 90/220, πρέπει να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι υποχρεώνει τη Γαλλική Κυβέρνηση να χορηγήσει την έγγραφη συγκατάθεσή της, εκτός και αν κάνει χρήση της δυνατότητας που παρέχει το άρθρο 16 της οδηγίας 90/220, εφόσον θεωρεί ότι οι προϋποθέσεις για την εφαρμογή της διατάξεως αυτής πληρούνται.»